

Josef Pisak

Odpovědnost reprezentantů po zániku výkonu funkce

Judikáty:

29 Cdo 1689/2009

29 Odo 387/2006

31 Odo 11/2006

Nedávno mě při čtení rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 18. května 2010 sp. zn. 29 Cdo 1689/2009, kde Nejvyšší soud judikoval: „... *neplyne-li z uzavřené smlouvy o výkonu funkce či jiných zákonných ustanovení něco jiného, je osoba vykonávající funkci likvidátora společnosti po zániku funkce povinna plnit povinnosti likvidátora zásadně pouze tehdy, odstoupí-li ze své funkce podle ustanovení § 66 odst. 1 obch. zák., a to jen jde-li o opatření, bez jejichž přijetí by společnosti hrozila škoda, nemůže-li tato opatření společnost učinit pomocí jiných osob a požádá-li společnost likvidátora o to, aby potřebná opatření učinil*“, napadla otázka, zda reprezentant právnické osoby má nějaké povinnosti po zániku funkce a pokud ano, které to jsou.

Skutkový stav věci ve zmiňovaném rozhodnutí NS byl takový, že rozhodnutím Ministerstva financí bylo žalobci (společnosti) odňato povolení ke vzniku a činnosti a žalovaná byla jmenována jeho likvidátorkou. Žalobce jako jediný akcionář rozhodl v působnosti valné hromady společnosti o revokaci rozhodnutí o zrušení společnosti a jejím vstupu do likvidace. Žalovaná jakožto likvidátorka byla ke dni 3. května 2007 vymazána z obchodního rejstříku.

Žalobce požádal v roce 2003 žalovanou o soupis jmění; ta mu jej nezaslala.

Podle ustanovení § 66 odst. 2 obch. zák. se vztah mezi společností a členem statutárního či jiného orgánu společnosti nebo společníkem při zařizování záležitostí společnosti **řídí přiměřeně ustanoveními o mandátní smlouvě**, neplyne-li z ujednání se společností či jiných ustanovení zákona jinak.

Soud otázku trvání povinností po zániku funkce **posoudil přiměřeně podle ustanovení o mandátní smlouvě**. Ta ukládají mandatáři uskutečňovat činnost, k níž se

mandátní smlouvou zavázal, po zániku mandátní smlouvy pouze tehdy, dojde-li k výpovědi mandátní smlouvy mandatářem. Musí být přitom splněny tři předpoklady:

- 1) v důsledku přerušení činnosti by mandantovi vznikla škoda,
- 2) mandant potřebná opatření nemůže učinit ani pomocí jiných osob a
- 3) mandant požádá mandatáře, aby potřebná opatření učinil (srov. ustanovení § 575 odst. 2 obch. zák.)

Se závěry NS v této věci lze souhlasit, ale je otázkou, zda ze strany NS bylo vhodné striktně říci, že povinnosti po zániku funkce statutárního orgánu by se měly posuzovat jen přiměřeně podle ustanovení o mandátní smlouvě a tedy by měly být pouze tehdy, dojde-li k výpovědi mandátní smlouvy mandatářem a ještě za splnění dalších předpokladů. Reprezentant má během výkonu své funkce nejen povinnosti, které jdou snadno najít v obchodním zákoně, ale i řadu jiných „měkkých“ povinností, které není možné jednoduše specifikovat.

Povinnosti statutárního orgánu

Obchodní zákoník stanoví, že právnická osoba jedná prostřednictvím statutárního orgánu, obecné vymezení tohoto pojmu však neupravuje. Obecný pojem „statutární orgán“ upravuje občanský zákoník, který ho chápe jako toho, ***kdo je oprávněn činit právní úkony právnické osoby neomezeně ve všech věcech na základě smlouvy o zřízení právnické osoby, zakládací listiny nebo zákona***. Omezit jednatelské oprávnění lze, ale pouze v rámci vnitřního uspořádání právnické osoby, vůči třetím osobám je takovéto omezení neúčinné. Ustanovení obchodního zákoníku pak pro jednotlivé obchodní společnosti a družstvo upravují a určují konkrétní statutární orgán; většina z nich je kogentních.

Tuzemské právo výslovně ukládá reprezentantům řadu povinností, ať v obecné části obchodního zákoníku, v ustanoveních upravujících jednotlivé obchodní společnosti, nebo v dalších zákonech. Ty však nejsou předmětem tohoto příspěvku, proto se jim nebudu blíže věnovat.

V záležitostech obchodního vedení přiznává tuzemské právo statutárním orgánům kapitálových společností silné postavení, když ani valná hromada nesmí zasahovat do obchodního vedení, nestanoví-li zákon jinak. Takto rozsáhlá autonomie rozhodování je vyvažována povinnostmi reprezentantů, povinnou předepsanou péčí a loajalitou ke

společnosti. Přítomnost těchto povinností v právu reaguje na dávný poznatek, který dodnes stojí v popředí zájmu novodobé vědy o řízení a správě společností (*corporate governance*), totiž, že členové orgánů těchto společností zásadně vystupují jako správci cizího majetku, tj. z povahy věci zpravidla s větší ochotou riskovat, než ti, kdo jim majetek svěřili do péče (tzv. *agency problem*).¹ Systém povinností reprezentantů je snahou tento fenomén částečně vyvážit a poskytnout společnosti, jejím vlastníkům a dalším zainteresovaným osobám větší ochranu. Usměrnjuje výkon autonomní působnosti a stanoví mantinely, ve kterých se tento výkon musí pohybovat. Působí jako disciplinující prvek v prostředí dobrodružných povah vrcholových manažerů.²

Jednání za hranicí péče řádného hospodáře, resp. povinné loajality, soukromé právo zakazuje a sankcionuje, zejména odpovědností za škodu.

Základem tuzemské právní úpravy péče (a dle některých názorů též loajality) orgánů kapitálových společností, resp. jejich členů, je § 194 odst. 5 obchodního zákoníku. Členům představenstva akciové společnosti se v něm stanoví povinnost vykonávat působnost s péčí řádného hospodáře. Skrze odkaz obsažený v § 200 odst. 3 obchodního zákoníku zákonodárce citované ustanovení vztáhl též na členy dozorčí rady akciové společnosti. Obdobně postupoval ve vztahu k jednateli společnosti s ručením omezeným (§ 135 odst. 2 obchodního zákoníku), jakož i k případným faktickým vedoucím obou forem společností (§ 66 odst. 6 obchodního zákoníku).

Povinnost zařizovat záležitosti společnosti s péčí řádného hospodáře staví na tzv. objektivním přístupu k povinné péči. Podstata tohoto přístupu tkví ve srovnání intenzity péče poskytnuté posuzovaným členem orgánu **s měřítkem objektivizovaného** (fiktivního) **řádného hospodáře**.

I. Štenglová ve spojení s řešenou problematikou dovozuje: *"Pod pojmem péče řádného hospodáře si lze dle mého názoru představovat takovou péči, jakou by hospodář, který je vybaven potřebnými znalostmi a dovednostmi a chová se odpovědně a svědomitě, pečoval o svůj vlastní majetek."*³

¹ Smith, A.: Pojednání o podstatě a původu národů, Liberální institut, Praha 2001, str. 659, který již v roce 1776 problém výstižně popsal takto: *"Poněvadž však členové představenstev takových společností spravují peníze spíše cizí než vlastní, nelze dost dobře očekávat, že je budou střežit s touž úzkostlivou bdělostí..."*

² Čech, P.: Péče řádného hospodáře a povinnost loajality, Právní rádce, 2007, č. 3.

³ Štenglová, I.: Odpovědnost a nezávislost statutárních orgánů kapitálových společností podle českého práva, Právo a podnikání, 2002, č. 12, str. 29.

Řádný hospodář reprezentuje dostatečně rozumnou, vzdělanou, zkušenou a pečlivou osobu. V případě, že dojde ke způsobení škody společnosti ze strany reprezentantů, pak § 194 odst. 6 obchodního zákoníku zakládá společné a nerozdílné ručení za závazky společnosti, jestliže příslušný odpovědný reprezentant škodu neuhradil a zároveň věřitelé nemohou být uspokojeni z majetku společnosti pro její platební neschopnost nebo zastavení plateb.

Odpovědnost za škodu na straně reprezentantů nastává také v případě porušení dalších uložených povinností (např. úprava § 65 obchodního zákoníku). Tato ustanovení jsou v ObZ specifikována přesněji a určitěji, než požadavek na postup s péčí řádného hospodáře, a identifikace povinnosti a jejího porušení v praxi nečiní větší obtíže.

Princip loajality

Zahraniční právní věda a judikatura a v tuzemském právním prostředí, např. prof. Dědič (Dědič, J. a kol.: Komentář k obchodnímu zákoníku), prof. Černá (Černá, S.: Obchodní právo. Akciová společnost. 3. díl, ASPI, Praha 2006, str. 241 a násl.), a též prof. Eliáš odlišují od povinné péče orgánu kapitálové společnosti, resp. jeho člena, zvláštní povinnost loajality.

Požadavky pořaditelné pod pojem péče řádného hospodáře tak přinášejí očekávání profesionality při výkonu funkce s důrazem na pečlivost při jejím výkonu a loajalitu, která představuje závazek jednat v nejlepším zájmu společnosti.⁴

Loajalita, jak ji zmiňuje výše prof. Eliáš, patří k dalším povinnostem reprezentantů a dokonce i společníků. Právní praxe v ČR tento princip příliš nepoužívá, ačkoliv teorií je zpracován celkem podrobně. Nejedná se však o žádná jasně daná pravidla, či příkazy, kterými by se reprezentanti měli řídit, jde spíše o obecný princip, kterým se poměřují všechny práva a povinnosti.

Povinnost loajality vůči společnosti je součástí povinnosti spravovat záležitosti společnosti s péčí náležitého hospodáře. A je, nebo by alespoň měla být, prakticky základním určujícím korektivem vztahu reprezentanta a společnosti. Nedílnou součástí povinnosti zachovat loajalitu vůči společnosti je předpoklad, že reprezentant bude dbát o zájmy společnosti a upřednostní je před vlastním zájmem a zároveň nebude svým vlastním jednáním zájmy společnosti poškozovat. Nejvyšší soud ohledně problematiky loajality člena statutárního orgánu obchodní společnosti v rozhodnutí sp. zn. 29 Odo 387/2006 uvedl, že

⁴ Eliáš, K., Bartošiková, K., Pokorná, J. a kol., Kurs obchodního práva, Právnícké osoby jako podnikatelé, 4. vydání, C. H. Beck, Praha 2003, str. 8.

"...teorie již dříve dovodila, že jednou ze zásad, kterými se řídí obchodní zákoník, je princip loajality společníka vůči společnosti, který je základním východiskem všech jeho povinností. Princip loajality je výkladovým pravidlem, v jehož rámci je třeba interpretovat jednotlivé dílčí povinnosti společníka vůči společnosti (viz Černá, S.: Obchodní právo. Akciová společnost. 3. díl, ASPI, Praha 2006, s. 185 a n.)".

Princip loajality „prozařuje“ celou úpravou obchodních společností v obchodním zákoníku. Tak např. prof. Černá uvádí:

Princip loajality ukládá akcionáři usilovat o naplnění cíle, k němuž byla společnost založena, zachovávat její stanovy, respektovat její oprávněné zájmy, souhrnně vzato chovat se vůči společnosti čestně (Neomezuje se tudíž pouze na vztah akcionáře ke společnosti, ale platí i pro vzájemné vztahy mezi akcionáři vyplývající z účasti ve společnosti.) Společnost jako účastnice právního vztahu je zase povinna zachovávat práva akcionáře, respektovat jeho oprávněné zájmy a neznevýhodňovat jej.

Loajalita je obecným základem, na nějž lze převést v konečné instanci většinu konkrétních povinností akcionáře.⁵

Povinnost plného nasazení statutárního orgánu, resp. jeho člena, pro zájmy společnosti se realizuje zejména v aktivním konání, ať již při tvorbě podnikatelských rozhodování, tak v ostatních oblastech. Obsahuje ale také několik zákazů. Projevuje se např. jako povinnost člena orgánu dát k službám společnosti veškeré schopnosti, znalosti a zkušenosti, v nezbytném případě sloužit přesčas, odložit odjezd na plánovanou dovolenou či takovou dovolenou přerušit, popř. předčasně ukončit, zachovávat dobrou pověst společnosti na veřejnosti, zdržet se znevažujících výroků na její adresu či na adresu jejích orgánů, ale také kupříkladu zákaz, aby člen orgánu složil funkci v nejméně vhodný okamžik, kdy společnosti hrozí vážné škody, nenutí-li jej k tomu závažné důvody zdravotního či osobního rázu.⁶

V zahraničí je také rozpracován zákaz přesměrování obchodních či rozvojových příležitostí společnosti na vlastní účet či účet třetích osob. Podle německé judikatury přitom nerozhoduje, zda se odpovědná osoba dozvěděla o příležitosti při výkonu funkce nebo v ryze soukromých kruzích. Zajímavé je také stanovisko judikatury k případům, kdy společnost není schopna příležitost využít např. vinou finančních nesnází. Dle názoru Spolkového soudního dvora je statutární orgán nejprve povinen usilovat o nalezení východiska z takové situace,

⁵ Černá, S.: Obchodní právo. Akciová společnost. 3. díl, ASPI, Praha 2006,

⁶ Fleischer: Treuepflicht, str. 1050 a 1051, in Čech, P.: Péče řádného hospodáře a povinnost loajality, Právní rádce, 2007, č. 3.

např. se pokusit získat úvěr či finančně silného partnera, namísto aby příležitost bezprostředně využil k podnikání na vlastní účet.

Plnění povinnosti loajality nepodléhá doktríně o podnikatelském úsudku. Každý člen orgánu společnosti je tak plně odpovědný za pochybení, kterých se dopustí při naplňování povinné loajality. Jeho jednání v dané oblasti soudy přezkouvávají v plné jurisdikci nejen po stránce procedurální, ale též materiální. Na míru povinné loajality jsou vesměs kladeny přísné nároky.⁷ V americké právní vědě proslul výrok "*Standardem chování není samotná poctivost, nýbrž etika nejcitlivější cti.*"⁸

Culpa post contrahendum

Myslím, že z výše uvedeného je jasné, že ve vyspělých právních kulturách má reprezentant nepoměrně více povinností, než jen „nerozkrást“ společnost, jak se občas nepřipustně zužují povinnosti reprezentantů v ČR. Popsat jasně a stručně všechny povinnosti reprezentantů není na několika málo stranách této práce možné. Ostatně to ani není jejím cílem. Spíše jsem chtěl na uvedeném ukázat na výrazný nepoměr mezi povinnostmi během výkonu funkce, z nichž některé jsou až na úrovni principů a morálních imperativů a stavem, kdy by zánikem funkce zanikly naprosto všechny povinnosti reprezentanta.

Myslím, že určité povinnosti reprezentanta (likvidátora) přetrvávají i po zániku funkce. Nemám na mysli, že reprezentant má povinnost uskutečňovat činnost, ke které se zavázal i po zániku této funkce, na druhou stranu, to že nějaká osoba byla třeba i mnoho let reprezentantem právnické osoby a tedy v úzkém právním vztahu se společností (společnost přece projevuje svou vůli navenek právě statutárním orgánem a tedy reprezentant nějakou dobu „byl společností“), mezi nimi vytvoří jakýsi bližší vztah, jehož následky („stín“) přetrvá i po skončení výkonu funkce a reprezentantovi určitá povinnost loajality ke společnosti přetrvá i po zániku jeho funkce.

Teoretické východisko je stejné, jako u institutu *culpa in contrahendo*. Podstatou tohoto institutu je princip dobré víry v širokém slova smyslu, tedy kromě obecného principu nepůsobit škodu, také princip ohleduplnosti, loajality, dobrých mravů a dobré víry (důvěry) v úzkém slova smyslu. Tento vztah, ale nevzniká jen na základě obecných právních principů a

⁷ Böckli, str. 1627, s citací rozsudku švýcarského Spolkového soudu.

⁸ "*Not honesty alone, but the punctilio of an honour the most sensitive.*", Fleischer: Treuepflicht, str. 1047.

není řízen jen zásadou nepůsobit škodu vyplývající z obecných právních norem, nýbrž má zcela nepochybně základ v předchozím obchodněprávním vztahu mezi reprezentantem a společností. Intenzita vzájemných povinností bude závislá na kvalitě i kvantitě předchozího výkonu funkce a v čase bude klesat.

V tuzemsku jsou známé a běžné případy, kdy smluvně převzatý zákaz konkurence působí ještě určitou dobu po skončení funkce. **V zahraničí panuje shoda na závěru, že také na ostatní složky loajality nemusí mít vliv zánik postavení statutárního orgánu či jeho člena (tzv. post-smluvní odpovědnost; *culpa post contrahendum*). Také v tom se projevuje rozdíl mezi povinnou péčí a loajalitou.**⁹

Francouzský *Cour de cassation* tak např. odsoudil k náhradě škody bývalého člena statutárního orgánu, který bezprostředně po odchodu z funkce založil konkurenční společnost a přetáhl do ní významnou část osazenstva bývalého mandanta. Nárok z odpovědnosti za škodu soud opřel právě o porušení povinnosti loajality a ohledu vůči zájmům původní společnosti.

Tradiční anglická právní doktrína dokonce činí člena orgánu odpovědným byť jen za to, že se uvedl do stavu konfliktu zájmů, tj. vyvolal pochybnost o své nepodjatosti. Odstraňuje tak případné komplikace při zkoumání, zda se tento konflikt reálně odrazil v předmětném rozhodnutí, nakolik tedy byl daný člen orgánu skutečně při rozhodování předpojatý.

I v České republice je možné nalézt ustanovení, která zakládají povinnosti bývalým reprezentantům společností.

Například přímo v ustanoveních obchodního zákona o likvidaci společnosti v § 75a odst. 2 se stanoví, že „do 30 dnů po skončení likvidace podá likvidátor návrh na výmaz společnosti z obchodního rejstříku.“ Tedy likvidace již skončila, ale likvidátor stále má určité povinnosti. Podle § 75b po výmazu společnosti z OR, tedy po zániku společnosti „rozhodne soud na návrh společníka o zrušení výmazu společnosti“. Přesnější by asi bylo použít „bývalého společníka“, protože společnost již zanikla. Ale jak je z tohoto příkladu zřejmé, bývalý společník zde má ze zákona určité povinnosti právě z titulu bývalého společníka.

⁹ Čech, P.: Péče řádného hospodáře a povinnost loajality, Právní rádce, 2007, č. 3.

Pokud právní věda nalézá princip loajality i mezi akcionářem a jeho společností, jak jsem uvedl výše, kde bývá podstatně volnější vztah, než mezi reprezentantem a společností, nejsme už příliš daleko od toho přiznat nějaký bližší/užší charakter vztahu mezi **bývalým** reprezentantem a společností, kde na obecnou povinnost *neminem laedere* dle §§ 415 a 420 OZ, bude nahlíženo s větší přísností, než mezi dvěma zcela nezainteresovanými osobami.

Jak je zřejmé z rozhodnutí NS 31 Odo 11/2006 ze dne 15. října 2008 "...odpovědnost člena statutárního orgánu, který činí jménem právnické osoby právní úkony, je podle ustanovení § 194 odst. 4 až 7 obch. zák. a ustanovení § 243 odst. 8 obch. zák. zásadně podstatně vyšší než odpovědnost zaměstnance, člena či jiné osoby pověřené určitou činností, a to zpravidla jak pokud jde o rozsah odpovědnosti, tak pokud jde o podmínky jejího vzniku a o nesení důkazního břemene při porušení povinnosti jako předpokladu vzniku odpovědnosti za škodu. Nehledě na to, že člen statutárního orgánu za podmínek stanovených zákonem nejen odpovídá za škodu způsobenou obchodní společností či družstvem, ale i ručí za jejich závazky.

Pokud tedy bývalý reprezentant *za podmínek stanovených zákonem nejen odpovídá za škodu způsobenou obchodní společností či družstvem, ale i ručí za jejich závazky*, z čehož sice nelze automaticky odvodit, že existují nějaké další povinnosti reprezentanta po zániku jeho funkce, na druhou stranu také nelze říci, že by po zániku funkce reprezentanta zanikly všechny jeho povinnosti. Další z povinností reprezentanta je zákaz konkurence definovaný přímo v obchodním zákoníku.

Cílem mé práce nebylo přesně zmapovat všechny povinnosti reprezentantů, případně bývalých reprezentantů. Šlo spíše o to uvědomit si, že kvalita vztahu mezi bývalým reprezentantem a společností je jiná, než mezi dvěma zcela cizími osobami, i když první co nás napadne, je říci, že po zániku funkce už žádné povinnosti nejsou a být nemůžou. Je ovšem nutno dodat, že judikatura k tomuto tématu je poměrně chudá.